

Historiografia del Renaixement

per Eulàlia Duran

Darrerament s'han incrementat els estudis sobre el Renaixement en general i en particular sobre el Renaixement català. L'òptica decimonònica de Burkhardt que considerava aquest moviment com l'inici de l'edat moderna i Itàlia com el seu centre, ha donat lloc a una interpretació més europea i plural (no només de l'Europa occidental i tenint en compte la cultura islàmica i jueva) i a considerar una de les seves principals característiques —la recepció (en el sentit d'assimilació i transformació) dels autors clàssics— com una actitud més aviat distant i estranya al món actual imbuït per la idea de progrés i no de retorn. D'altra banda també s'ha tendit a minimitzar la idea de trencament respecte a l'època medieval i a precisar més les continuïtats. És en aquest marc que cal valorar ara la historiografia catalana del segle *xvi*.

Cal recordar que la història era considerada com una disciplina relacionada amb el llenguatge i en especial amb la retòrica i amb l'ètica, i per tant, com a formant part de les humanitats. D'aquí ve la importància donada a l'estil —la història com a gènere literari— i la presentació dels fets històrics com a fets exemplars per a l'adoctrinament de l'home nou, «mestra de la vida» segons la definició ciceroniana. L'essència de la història era, tanmateix, la narració de fets *verídics* i això la singularitzava de les altres disciplines: «llum de veritat». Veritat i ficció, però, no anaven tan separades, perquè els recursos retòrics —simulació de discursos, converses o cartes versemblants, d'exemples, de llegendes— eren acceptats, com a ornamentació, si estaven al servei d'una millor comprensió de la veritat. És clar, però, que la veritat era un concepte subjectiu per a l'historiador humanista, al servei dels interessos de la Monarquia, de la noblesa, de l'Església o de la burgesia.

Amb tot, la historiografia del segle *xvi* (històries generals, cròniques, dietaris, annals) és una font important de notícies que caldria que tinguessin en compte els historiadors. Sobretot com a informació ideològica d'un moment determinat, el de l'escriptura, no el del moment tractat, perquè els cronistes i historiadors en general actuaven com a intel·lectuals polítics. Aquest aspecte, tanmateix, ens ha de fer cauts en la utilització d'aquests textos.

En primer lloc perquè les afirmacions que hi trobem poden ser mediatitzades per una intencionalitat política concreta interessant com a tal però subjectiva o

partidista. Per això cal confrontar sempre les afirmacions amb documentació d'un altre tipus.

En segon lloc, cal tenir en compte la manera de treballar a l'època: pel que fa al relat històric, els historiadors copiaven —sovint literalment— textos anteriors d'on treien la informació. Seguien, per tant, el mètode medieval de reproduir textos d'autors «autoritzats» que copiaven, resumien, ampliaven amb informació provinent d'altres fonts i intercalaven amb altres textos d'altres procedències per tal de donar una informació completa d'un període. Aquest procediment persistirà fins el segle XVIII, al costat de la inserció d'informació no literària, d'inscripcions, de monedes per a l'època antiga, de documentació arxivística per a la medieval que s'anirà obrint pas fins a dominar a partir del segle XVIII. Aquest procediment de reproducció de textos anteriors n'afecta evidentment la datació i aquest pot ser un parany important si no es coneixen les fonts primeres. D'aquí la necessitat de conèixer el procés de formació dels textos historiogràfics, és a dir de conèixer minuciosament les fonts utilitzades, base de les edicions crítiques. És un tipus de feina pròpia dels filòlegs, *imprescindible* per a una correcta interpretació i emmarcament dels textos.

En tercer lloc, podria semblar que si ens trobem només amb còpies d'escrits anteriors, ens podem preguntar ¿quina utilitat poden tenir per a l'historiador actual? En tot text historiogràfic cal tenir en compte que el procés de còpia afecta només una part del text, la del relat del passat, i que sovint la presentació d'aquest obeeix a interessos coetanis a l'autor, aportats al servei d'una ideologia precisa. Les mateixes paraules poden adquirir un sentit diferent en una època o en una altra. La novetat rau, per tant, en la tria dels textos i en la intencionalitat amb què estan presentats de nou i en la supressió de textos potser no gaire convenients en les noves circumstàncies. Per exemple aquest seria el cas de les llegendes d'Otger Cataló, franc o alemany segons les circumstàncies polítiques de la frontera amb França.

En quart lloc. He parlat de la utilització de llegendes, i això, vist des de la perspectiva actual, sembla que respongui a una falta de criteri o d'esperit crític. La intencionalitat dels historiadors anava, però, per uns altres viarany. Tot havia d'estar supeditat a la intencionalitat del text d'una banda, i tot vol dir les poètiques ficcions, les llegendes que podien ajudar a explicar uns orígens poc clars i podien il·lustrar o lluitar un passat esdevingut així gloriós. Era un mètode que ja havien seguit els historiadors clàssics amb la mitologia sobre els orígens de Roma i que els altres pobles europeus imitaren en benefici propi. Precisament les llegendes fundacionals històriques són una mina d'informació ideològica perquè mai no són innòcues i les petites variants que s'hi van introduint proporcionen dades sobre l'evolució política d'una època.

En cinquè lloc, quan els historiadors aborden fets coetanis, la situació canvia quan no poden copiar d'altri. Em refereixo a cròniques de fets, com les diverses cròniques sobre les Germanies de València i de Mallorca que són producte de testimonis visuals o d'informació oral que consideren fidedigna. La utilització d'aquests tipus de cròniques, imprescindibles per la informació que aporten, planteja ja un altre tipus de problemes. Es tracta de descripcions subjectives, de testimonis,

sovint al servei de les necessitats de justificació de personatges implicats, sempre vencedors: el llenguatge es torna violent contra els perdedors, que són desqualificats sistemàticament. Per exemple, l'exèrcit reialista s'enfronta no a un exèrcit agermanat sinó als agermanats sediciosos, bandolers, lladres, etc. Aquest tipus de terminologia desqualificadora i insultant penetra en el subconscient del lector —aquest era el propòsit— i ha difós una perspectiva partidista i, per tant, errònia, que alguna vegada ha estat utilitzada posteriorment també de manera igualment partidista.

Si els textos historiogràfics eren en bona part còpies de textos anteriors, o de tradicions orals, no vol dir que no hi hagués cap preocupació metodològica. La teorització sobre l'*ars historiae* s'inicia precisament amb el Renaixement. La *filologia*, des de Lorenzo Valla, establí ja unes bases. La utilització de fonts no literàries (arqueologia, numismàtica) aportaven ja un contrapunt. La utilització de fons documentals per a l'època medieval i coetània establí un salt qualitatiu important. Però què passava amb la història antiga, anterior a la invasió musulmana? El problema que es plantejava, davant la disparitat d'opinions de les fonts consultades, era establir una norma per dictaminar quina era la font més verídica. L'historiador valencià Pere Antoni Beuter fou el primer, entre nosaltres, que intentà establir aquesta normativa en el pròleg a la seva *Crònica de València* publicada el 1538.

«Trobat contrari parers de una mateixa cosa, so estat forçat investigar ab sagacitat a qui és raó que més crega, i he trobat algunes regles que m'han molt aprofitat; i són les següents:

La primera regla és de Plini (in De naturali historiae, prologo), que diu així: a ningú particularment segueix en tot lo que diu, mas en cada cosa segueix aquell que conec diu coses més fundades en veritat [...].

La segona regla és de Mirsili, De l'antiguitat i descendència de les gentes i coses que entre ells hagen contengut (in Gentium antiquitatis): més crèdit se ha de donar a les mateixes gentes i naturals que als estranys; i més als veïns i propïcs que als que estan lluny i molt apartats.

La tercera regla és de Filio, jueu (in Fine brevii temporum) i és també de Metàstenes persià (in Annotationibus annalium): les històries i annals de les monarquies, en lo que contenen, sens contradicció alguna prevalen a qualsevol escriptura humana. La raó és esta: perquè los annals e històries de les monarquies són escrits per los notaris públics, ordenats per a tals escriptures solament, los quals se trobaren presents al que esgrigueren, ho copilaren o copiaren de aquells que s'hi trobaren presents [...].

La quarta regla és de Joan Annio (Super Mirsiliu): si dos escriptors són eguals en ser de una terra i en antiguitat, i no s'aparten del que està contengut en les escriptures públiques, a aquell se ha de dar crèdit que porta més probables i versemblants raons.»

Les regles són un tant ingènues i rudimentàries i es basen en autoritats clàssiques (Plini, Mirsili i Fili) i en la de l'humanista italià Annio de Viterbo, precisament

l'inventor dels antics trenta reis hispànics; demostren ja, tanmateix, la importància donada a les escriptures públiques, és a dir als fons arxivístics. L'esforç, d'altra banda, de precisar lleis generals és una novetat: fins els anys seixanta no s'editaran els primers mètodes historiogràfics.

Si fem un breu balanç de la historiografia catalana veurem que hi ha una mica de tot: històries generals i locals, cròniques de fets coetanis, dietaris, annals. Els autors de les històries generals i locals pertanyen principalment a l'estament eclesiàstic. Inicia la relació al darrer terç del segle xv el cardenal gironí Joan Margarit (1422-1484) amb el seu *Paralipomenon Hispanie* (publicat el 1543) i un breu tractat sobre els gots (editat per R. B. Tate), amb el canonge poeta i escriptor barceloní Jeroni Pau (†1497) en la seva epístola sobre la Barcelona romana (*Barcino*, 1491). Segueix el canonge de Barcelona Francesc Tarafa amb la seva *Crònica de la província de Catalunya* (1585); el predicador Onofre Manescal i el seu *Sermó de Jaume II* (1598); el canonge valencià Pere Antoni Beuter (v. 1490-1554), autor de la primera *Història de València* (1538); el rector i predicador també valencià Gaspar Escolano (1560-1619), autor de les extenses *Décadas de la historia de Valencia* (València 1611); el dominicà valencià Francce Diago (v. 1560-1615), autor entre altres obres d'una *Historia de los... condes de Barcelona* (1603) i d'uns *Anales del Reino de Valencia* (1613), i el prevere mallorquí Joan Binimelis, autor d'una *Història de Mallorca* (1595) en català i en castellà que quedaren inèdites.

Segueixen en nombre els notaris-arxivers i els juristes com l'arxiver barceloní Pere Miquel Carbonell (1434-1517), autor de les *Cròniques d'Espanya* (1495-1513) publicades el 1547; el també arxiver barceloní Antoni Viladamor, autor d'una *Història general de Catalunya*, inacabada (1585), el notari d'Illa Francesc Comte autor de les *Il·lustracions dels comtats de Rosselló i Cerdanya* (1586); el tarragoní doctor en drets Lluís Ponç d'Icard (v. 1518/1520-1578) i les *Grandeses de Tarragona* (1573), el catedràtic de lleis Dionís Jeroni Jorba i le seves *Excel·lències de Barcelona* (1589), fins el doctor en drets i oïdor de l'Audiència el barceloní Jeroni Pujades (1568-1635), i la seva *Crònica universal del Principat de Catalunya* (1609) inacabada, que clou aquesta etapa.

A aquest segon grup de notaris o escrivans pertanyen els cronistes de les institucions públiques com els municipis i les generalitats. Queden com un grup a part els cronistes de fets coetanis, com les germanies valencianes entre els quals hi ha editors (Juan de Molina), cavallers (Guillem Ramon Català), notaris (Miquel Garcia o com Rafel Martí de Viciàna) i eclesiàstics com el canonge valencià Joan B. Anyés que dedicà part de la seva obra en llatí a lloar, en vers i en prosa i a la manera clàssica la noblesa valenciana i en especial el seu comportament durant la revolta agermanada.

El fet que bona part dels historiadors pertanyin a l'estament eclesiàstic ja ens alerta sobre la intensitat de l'adscripció als models clàssics que havien d'alternar i compaginar amb les fonts bíbliques, tant o més prestigioses que les clàssiques. Tampoc no deixa de ser curiós que mestres en teologia es dediquessin a la història, disciplina que, com hem dit, pertanyia a les humanitats i per tant al que ara diríem al segon ensenyament. Per això és freqüent que es creguin en la necessitat

de justificar-se i d'enaltir la història en els pròlegs. Aquestes històries generals que no arribaven, en general, més enllà de la invasió musulmana, és a dir de l'època antiga, presentaven dificultats pel que fa a l'origen de la població mundial i de la hispànica que lligaven amb el Diluvi d'una banda, i amb els herois Hèrcules i Enees de l'altra. Un cas especial és el del dominicà Giovanni Annio, de Viterbo, que per exaltar, per encàrrec de Roderic de Borja, el passat hispànic s'inventà una llista de trenta reis antics (a partir de la Bíblia, de la mitologia clàssica i egípcia, i de la toponímia) per demostrar que Hispània fou un país civilitzat amb anterioritat a Grècia i a Itàlia. En el cas de les històries de ciutats, com Barcelona, també podem observar com al llarg del segle l'estudi de la societat civil i eclesiàstica va derivant cap a una clara preponderància de la vida eclesiàstica (episcopologis, abaciologis, ordes religiosos, esglésies, monestirs). Només cal comparar les obres sobre Barcelona de Jeroni Pau i de Dionís Jeroni Jorba.

En el cas dels notaris-arxivers la seva activitat historiogràfica aporta no pas un major coneixement del món clàssic sinó del món medieval gràcies al coneixement dels arxius. Possiblement els devem un dels elements bàsics per a la transformació de la història documental que alternava, tanmateix, amb la basada en textos anteriors.

* * *

Els articles que avui presentem no pretenen aportar un coneixement equilibrat del període. Responen, en la seva majoria, a estudis recents, a tesis doctorals i considerem que són útils i interessants per estar al dia de les investigacions en aquest camp. Això fa que presentin aspectes nous, matisos nous, propostes noves d'interpretació que obliguen a un replantejament de la producció historiogràfica catalana dins les coordenades europees. Tenen en comú que són històries generals de regnes.

Tradició: la influència de Pere Tomic

Els tres primers articles giren entorn de l'obra de Pere Tomic les *Històries e conquestes*, obra escrita el 1438 que enllaça en certa manera l'etapa medieval amb la moderna. Aporta, a més d'un síntesi de l'estat de coneixements historiogràfics, un aspecte nou com les llistes de nobles que participaren en les gestes. Aquests dos punts expliquen el seu èxit el segle XVI: fou editada tres vegades (1496, 1514, 1534) i esdevingué la base primordial de molts textos historiogràfics posteriors, alguns estudiats en aquest dossier (Gabriel Turell, Berenguer de Puigpardines, Esteve Rotllà, Lupo de Specchio), sobretot pel que fa al període medieval català. D'altra banda, considerada com el text més representatiu, el seu llenguatge i estil serviren de model fins i tot de falsificacions ja al segle XVII. El text serveix de punt de partida i també d'una tradició medievalitzant que conviurà amb textos més plenament humanístics. L'autor del primer article és el valencià

Joan Iborra, que llegí el 1998 la seva tesi doctoral, estudi i edició crítica de l'obra (en premsa). En l'article tracta modèlicament un aspecte fonamental: l'estudi de les fonts, fonts primordialment medievals, no clàssiques.

El segon article és de la professora de la Universitat de Nàpols Frederic II Anna Maria Compagna, que dedica el seu estudi als intercanvis historiogràfics entre Itàlia i els Països Catalans de 1442 a 1494 i en especial a la figura de l'historiador d'Oriola Lupo de Spechio († v. 1470), canonista, que residí a Nàpols des del 1438, fou president de la Sommaria, jutge d'apel·lacions i membre del Sacro Regio Consiglio, conseller i oficial de Ferran II de Nàpols. Escriví una *Summa dei re di Napoli e Sicilia e dei re d'Aragona* (1468-1470) editada per la mateixa Anna Maria Compagna a Nàpols el 1990. Lupo s'insereix en la tradició historiogràfica juridicodinàstica que buscava la legitimació dels drets dels reis. Utilitza com a fonts: la *Cronica di Partenope* de Bartolomeo Caracciolo, les *Històries e conquestes* de Tomic (per als sis primers capítols) la *Crònica* de Ramon Muntaner. Incorpora narracions com a *exemplum* i com a *novel·les*. L'article accentua les relacions entre la historiografia napolitana i catalana i pretén demostrar la unitat i interrelació del conjunt i la convivència d'escrits historiogràfics de factura medieval i humanística, aquesta darrera a càrrec d'humanistes italians com Antonio Beccadelli, l'autor del difós *Dits i fets d'Alfons el Magnànim* traduït al català pel canonge valencià Jordi Centelles († 1490). Segons l'autora es produí un retrocés: a diferència de les biografies laudatòries humanístiques escrites en temps d'Alfons el Magnànim, les cròniques de la segona meitat del segle xv, com la de Lupo, foren obra de literats professionals i de factura medieval. Amb tot, a la *Summa* i al Beccadelli, la imatge carismàtica del rei Alfons potencia la idea d'un renaixement català.

Segueix un article molt innovador de Maria Toldrà, col·laboradora del *Repertori de manuscrits del segle xvi* que edita l'IEC, sobre el teòleg i historiador dominicà Esteve Rotllà, (v. 1475-1530) autor d'una *Summa* (enciclopèdica) que inclou una crònica general (1510) i una *Cronica regum Aragonum et comitum Barchinone et populationis Hispanie* (a partir de l'edició de Tomic de 1495, però prescindint de les llistes nobiliàries). Es tracta d'un bon exemple que demostra que és perillós descontextualitzar un text, perquè pot alterar la intencionalitat de l'obra. Perquè la *Crònica* formava part d'una de les grans compilacions dominicanes en què la història ocupa un lloc primordial però no únic. Això planteja un punt de vista interessant: Rotllà utilitza com a font la tradició dominicana sobretot de sant Antoni però coneix també els escrits humanístics del seu temps. I els critica, des de l'òptica eclesiàstica. Per exemple, blasma Nebrija per haver gosat, en la seva gramàtica, esmenar la traducció de la Bíblia de sant Jeroni:

«Nebrija, que es pensa que és l'únic gramàtic i l'únic interpret de les regles dels retòrics, com si Jeroni, un home tan gran i tan expert en el coneixement de les llengües, ignorés la natura dels mots i les concordàncies gramaticals....la gosadia de Nebrija es mereix el foc».

No s'està tampoc de criticar Annio de Viterbo, tot i ser també dominicà, amb raons prou significatives:

«...aparegué en els nostres temps un tal fra Joan Annio, italià, que s'aferrà amb totes les seves forces als dits dels gentils caldeus pagans, més que no als dels cristians, que en els seus escrits dona més fe a les històries i a les cròniques dels gentils que als dits del sant geògraf i historiador Moisès i dels altres profetes».

Som lluny del món humanístic! Rotllà s'insereix en la concepció tradicional de la història com a disciplina al servei de la teologia.

Aquests tres primers articles il·lustren, per tant, sobre el corrent historiogràfic, conservador, seguidor de Tomic. Són històries dels reis catalans i dels seus regnats. Hi apareix tímidament la participació de la noblesa. Cal recordar que coetàniament escrivien humanistes catalans, en llatí, amb una òptica ja plenament humanística com Joan Margarit i Jeroni Pau. La reacció contra la tendència conservadora és representada, al dossier, per Pere Miquel Carbonell, objecte de l'estudi del quart article.

La reacció anti-Tomic

Agustí Alcoberro, professor d'Història a la UB, dedicà la seva tesi a l'edició crítica i estudi de les *Cròniques d'Espanya* (1495-1513, ed. 1547) de Pere Miquel Carbonell. En l'article fa un balanç de l'home i de l'obra, principalment des del punt de vista metodològic, l'aspecte més nou. Carbonell, molt lligat a Jeroni Pau, representa el primer intent d'escriure una història general de Catalunya en català, que té prou elements nous com perquè pugui ser considerada com a iniciadora d'una nova època. Inicia l'obra pràcticament a l'època medieval, desestimant la part antiga, com més tard faria Zurita; critica Tomic per la inclusió de llegendes fundacionals, recorre a documents arxivístics, intercala l'edició de la *Crònica de Pere el Cerimoniós*, la primera d'una de les quatre grans cròniques medievals catalanes, aporta la descripció de fets coetanis, com l'atemptat contra Ferran el Catòlic a Barcelona el 1492, en forma de carta i en la qual aplica rigorosament les *Regles per esquivar vocables pagesívols* en les quals participà. La seva figura, que havia estat desprestigiada arran d'una definició de Jordi Rubió i Balaguer com a «aprenent d'humanista» és ara objecte d'un nou interès. De fet, les obres de Tomic i de Carbonell acabaran sent els dos referents principals fins a la publicació de la *Crònica* de Jeroni Pujades, ja el segle XVII.

Al dossier hi manquen estudis sobre les grans obres historiogràfiques de mitjan segle XVI, les de Pere Antoni Beuter, de Rafael Martí de Vicianà sobre el regne de València i de Francesc Tarafa sobre Catalunya. L'edició d'aquestes i de la de Pere Miquel Carbonell configura el que podríem anomenar el boom dels anys quaranta-seixanta. Una característica comuna és que presenten Espanya, la *Hispania* romana, com a marc referencial. Les fonts utilitzades inclouen, a més, obres castellanes com les de Diego de Valera o Florián de Ocampo. Tots tres autors

han estat objecte d'estudis i d'edicions: al primer devem els estudis i edicions facsimil a cura del professor de filologia de la Universitat de València Vicent Josep Escartí, sobre Rafael Martí Vicianà, possiblement l'autor més fidedigne i rigorós que pot ser comparat amb Zurita, hi ha edició facsimil i se'n projecta una edició crítica. Sobre Francesc Tarafa han aparegut estudis innovadors recentment per part de dos dels col·laboradors del dossier i hi ha una tesi doctoral en curs.

No he esmentat els *Col·loquis* de Cristòfor Despuig perquè no la considero obra pròpiament historiogràfica, sinó plenament literària, tot i que utilitza els seus coneixements històrics en les seves argumentacions.

La reacció contra els Anales de Jerónimo Zurita

Aquest període es clou amb l'edició (1564) dels *Anales de la Corona de Aragón*, de l'aragonès Jerónimo Zurita, que esdevingueren un veritable revulsiu tot i que retornava l'interès pel món medieval i per les gestes reials (el fet que els reis s'anomenessin reis d'Aragó ho explica). L'autor fou criticat pels historiadors castellans i pels catalans per massa aragonesista, tot i que tots li van reconèixer el salt qualitatiu que havia aportat a la historiografia. Despuig hi entrà personalment en polèmica; més tard ho faria Antoni de Viladamor que coincidí amb ell a l'arxiu de la Corona d'Aragó. Totes aquestes obres es fan ressò de la polèmica política per la primacia entre les corones de Castella i d'Aragó, i dins d'aquesta darrera, entre el regne d'Aragó i el principat de Catalunya i entre aquest i el regne de València.

L'article cinquè, d'Eulàlia Miralles, dedicat a l'arxiver i historiador Antoni de Viladamor († 1585) (objecte de la seva tesi doctoral) ens introdueix precisament en aquest món polèmic antiZurita. La *Història general de Catalunya*, inacabada, es desmarca d'aquest en començar-la precisament amb la història antiga com ho feia l'historiador castellà Florián de Ocampo (que no passà del segle m). Anuncia per a la part medieval nova documentació que Zurita no havia utilitzat, però si l'escribí no ens ha arribat. Preveia també una *Descripció geogràfica del Principat*, innovació de l'historiador valencià Rafael Martí de Vicianà, que potser serví de base a la que féu el jesuïta Pere Gil. El mateix article aporta informació interessant sobre Jeroni Pujades i supleix, en part, la manca d'un estudi dedicat a ell.

Les descripcions geogràfiques territorials

El model valencià de Vicianà de confegir una història del regne de València, a partir d'una descripció geogràfica com a base d'una història dels llinatges nobles valencians, que Viladamor hagués volgut seguir i que Pere Gil posà en pràctica, tingué a Mallorca un representant conspicu, Joan Binimelis (1538-1618) autor de la primera *Història general del regne de Mallorca* en català (1595), conservada fragmentàriament en diversos manuscrits, i en castellà (1601). L'autor de l'article,

Antoni Moll, menorquí, becari de filologia de la UB, que n'està preparant una edició crítica com a tesi doctoral, hi estudia especialment la part dedicada a la descripció de l'illa (la costa i les possibilitats de defensa, els recursos hidràulics, econòmics; les poblacions, les institucions, la sanitat, la docència, les esglésies i monestirs, els costums, el clima, etc.), descripció que acompanyava amb mapes. La *Història* de Binimelis és la primera de Mallorca i tingué seguidors i actualitzadors durant el segle XVII.

Com a cloenda, l'article de Pau Viciano sobre les *Décadas de la historia de Valencia* (1610), obra també inacabada, aporta una anàlisi de la importància donada per Escolano al període medieval. Ens trobem ja pràcticament en període barroc i el món clàssic va perdent la seva preeminència. L'estructura temàtica donada a les seves *Décadas* s'adiu, en part, a la ja utilitzada per Viciano. Poc espai dedicat a l'època antiga; l'època romana —per a la qual utilitza sobretot fonts epigràfiques, interessa perquè correspon a una primera cristianització. El marc geogràfic valencià i la seva descripció constitueix el fonament per a parlar dels llinatges nobles que hi dominaven, la relació cronològica emfasitza la conquesta de Jaume I, origen cristià i català del regne, amb un interès especial pel problema dels moriscs i a la legitimitat de la seva expulsió per cloure l'empresa iniciada pel rei Jaume. L'òptica eclesiàstica predomina. El món pagà clàssic, si bé és seguit formalment, queda ja lluny del concepte que li era propi.